

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ»

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

**ХОТИНЩИНА В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО
ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЇ, АВСТРІЇ І ТУРЕЧЧИНИ
У XVIII СТ.**

(до 275 річниці Ставчанської битви)

Матеріали науково-практичної конференції
(м. Хотин, 12 вересня 2014 р.)

Хотин
2015

УДК 94(477.85-2)''17''(08)
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕН-5ХОТ)51я43
Х852

Редакційна колегія:

Буйновська Є.В., директор ДІАЗ «Хотинська фортеця»
Добржанський О.В., д.і.н., проф. (голова редколегії)
Ільків М.В., к.і.н.
Масан О.М., к.і.н., доц.
Мисько Ю.В., к.і.н., доц.
Михайлина Л.П., д.і.н.
Остафійчук О.В.
Пивоваров С.В., д.і.н.
Сандуляк В.О.
Федорук А.В., к.і.н., доц.
Чучко М.К., д.і.н., проф.
Шаласва І.А.
Яценюк Т.С., к.і.н., доц.

*Редколегією збережено авторський стиль викладу. Відповідальність за
достовірність наукової інформації та посилань несуть автори.*

**Х852 Хотинщина в контексті воєнного протистояння Росії, Австрії
і Туреччини у XVIII ст. (до 275 річниці Славчанської битви) /**
Матер. наук.-практ. конф. (м. Хотин, 12 вересня 2014 р.). – Кам'янець-
Подільський : ПП Буйницький, 2015. – 100 с.

У збірнику, присвяченому 275 річниці Славчанської битви, вміщено матеріали науково-практичної конференції з актуальних питань вітчизняної та всесвітньої історії нового часу, археології та нумізматики, пам'яткоохоронної справи та туризму.

Для істориків, краєзнавців, археологів, музейних працівників, учителів історії, викладачів і студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 94(477.85-2)''17''(08)
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕН-5ХОТ)51я43

ЗМІСТ

Валентина ВОЛКОВА «ЖУРНАЛІ МАЙОРА ПТАШИНСЬКОГО» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ І МОЛДОВІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.	4
Дмитро БУДЗАН ХОТИНЩИНА НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.	7
Віктор САНДУЛЯК ВОЄННІ ПОДІЇ 1788 РОКУ ПІД ХОТИНОМ (ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ОЧЕВИДЦІВ)	11
Олександр ХАРЛАН РОЗРОБКА ПЛАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОВІДНИКА «ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ» В 2014 Р.	24
Руслан НАГНИБІДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОДОЮ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У XVIII СТ.	41
Олександр ОСТАФІЙЧУК Марина ЯЦЮК ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ	50
Сергій ПИВОВАРОВ Микола ІЛЬКІВ ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2014 Р.	58
Віктор ГРИГА Віталій КАЛІНІЧЕНКО ЕЛЕМЕНТИ ХОЛОДНОЇ ТА РУЧНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З РОЗКОПОК ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2013-2014 РР.	64
Юлія МИСЬКО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИБРАМНОГО ДВОРУ ХОТИНСЬКОГО ЗАМКУ	68
Галина ОСЕТРОВА ДРАГОМАНИ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ У XVII – XVIII СТ.	75
Сергій СЕРГЄЄВ УКРІПЛЕННЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В КОНТЕКСТІ ОБОРОННОЇ АРХІТЕКТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	81
Альона ІВАНОЧКО ІЛІАС-ПАША КОЛЧАК	90
Василь ІВАНОЧКО СТРАТЕГІЧНА ВАЖЛИВІСТЬ ХОТИНЩИНИ У XVIII СТ.	96

Валентина ВОЛКОВА
(Кам'янець-Подільський)

«ЖУРНАЛ МАЙОРА ПТАШИНСЬКОГО» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ І МОЛДОВІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТОЛІТТЯ

В XVII- XVIII століттях відбулося шість російсько-турецьких військ за вихід до Чорного моря та домінування над прилеглими територіями [3, с.188]. В їх орбіту були втягнуті Україна, яка входить у склад Речі Посполитої та Молдови, васал Османської імперії.

1768 року Туреччина надіслала ультиматум Росії щодо виведення її військ з території Речі Посполитої.

25 вересня Османська імперія при підтримці Австрії і Франції оголосила Росії війну [3, с.189]. Військові сили Туреччини складали 200 тис солдат [2, с.378].

Росія ввела в дію 1-шу армію генерала-аншефа Голіцина (180-90 тис.), яка направлялася в бік Хотина. 2-га російська армія генерала-аншефа Румянцева (35,5 тис.) прикривала південні кордони від кримських татар [3, с.190].

Військові дії розпочалися вторгненням в Україну в січні 1769 року кримського хана Каплан-Гирея. Наступ був відбитий 2-ю російською армією, яка зайняла узбережжя Азовського моря [3, с.190].

Перша армія, яка була сформована в Києві з козаків Війська Запорізького, в квітні 1769 року зупинилася біля містечка Миньківці на Поділлі, де була посилена «затяжними» загонами польської шляхти. «Затяжні» загони укомплектовувалися з людей вільних (охотників), які вступали на службу добровільно, а не з примусу чи станового обов'язку [4, с.66]. В числі добровольців був Андрей Пташинський, майор піхотного регименту [1, с.296].

Від початку війни Пташинський вів журнал (щоденник), в якому занотовував події, що бачив «своїми очима». Він описав і «рух російської армії під керівництвом Голіцина через польські провінції на місце Хотин [1, с.297].

19 квітня російські загони, перетнувши Дністер, штурмували Хотин, гарнізон якого складав 30 тисяч солдат [2, с.375]. Наступ виявився

невдалим: російські солдати повернулися на Поділля, зосередившись в районі Деражні [1, с.292].

На кордоні залишився корпус князя Прозоровського, одного з кращих бойових російський генералів, який зайняв земляні укріплення між Брагою і Жванцем [1, с.292].

Корпус Прозоровського вступив в бій з 4 тис. турецьким загonom, який дійшов до Кам'янця-Подільського. В передмісті Довжок відбулися сутички між турецькими солдатами і російськими єгерями (стрільцями), в результаті чого турки втратили 180 чоловік вбитими.

В червні хотинський гарнізон був посилений. Головні сили турок (150-70 тис) розташувалися навколо міста [2, с.378].

Турецьке командування, однак, не зуміло наладити постачання гарнізону продовольством, в зв'язку з чим він залишив місто Хотин.

Румянцева, який прийняв командування 1-ю армією розпочав наступ і 26 вересня зайняв Хотин і Ясси [3, с.190].

Після розгрому турок на річках Ларга і Кабул, було підписане перемир'я (травень 1773 року), а також договір з кримським ханом Гиреєм, за яким Крим оголошений незалежним (листопад, 1773 року) [2, с.378].

Військова компанія, яка велася з перемінним успіхом і на Балканах, закінчилася підписанням 1774 року, Кючук-Кюнарджийського миру [2, с.379].

Пташинський був очевидцем залишення російськими військами Хотина [1, с.298]. 10 березня 1775 року комендант Борсов зустрів яничар-агу з 200 солдатами. Відбулася невелика розмова і Борсов з російськими солдатами попрямував до Дністра. Коли паром з російськими солдатами причалив до Браги, в Хотині тричі вистрілили з гармати і 300 турецьких солдат гарнізоном увійшли у Хотин [1, с.298].

Андрій Пташинський був учасником російсько-турецької війни 1787-1791 років. Дав повний опис облоги Хотина «військами австрійської армії» герцога Корбурзького і російської армії графа Салтикова [1, с.417].

Облога розпочалась 16 липня 1788 року. В Хотинській фортеці було достатньо зброї, однак не вистачало їжі для солдат та фуражу для коней, що призвело до капітуляції, яка була підписана 29 вересня 1788 року. Хотин, разом з 260 поселеннями хотинського повіту перейшли у влас-

ність Австрії і комендантом Хотинської фортеці призначено німецького полковника Бланка, пізніше генерала Філіо [1, с.442].

Андрій Пташинський закінчив свій журнал 1793 року, коли подав у відставку, прослуживши в кам'янецькому гарнізоні 25 років.

Юзеф Ролле, відомий знавець подільської старовини, винайшов журнал у подільського поміщика Антона Раціборського. 1880 року у перекладі з польської мови в газеті «Подольские епархиальные ведомости» були надруковані уривки з рукопису під назвою «Подольская старина».

Джерела та література:

1. Д-р І. Ролле. «Подольская старина»// Подольские епархиальные ведомости. – 1880. – Каменец-Подольский – с.658
2. Русско-турецкие войны 17-19 вв // Советская Историческая Энциклопедия. – том 12. – Москва, 1969. – с.971
3. Русско-турецкие войны 17-19 вв // Советская Военная Энциклопедия. – том 7. – Москва, 1979. – с.687
4. Сокирко О. Лицарі другого сорту. –Київ, 2006. – с.279

Дмитро БУДЗАН
(Хотин)

ХОТИНЩИНА НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

Кінець XVIII ст. характеризується зростанням могутності Російської імперії, агресивності її зовнішньої політики. Вона загарбала більшу частину українських земель.

Чималу роль у реалізації загарбницьких намірів Росії щодо України відіграли поділи Польщі. Скориставшись нестабільністю внутрішньополітичної ситуації в цій країні, Росія разом з Австрією та Прусією у 1772 році підписали акт про поділ польських земель. Від Польщі були відокремлені Помор'я, частина Великопольщі, Малопольща і Галичина, Східна Білорусь. До Австрії відійшла частина Галичини, згодом була приєднана і Буковина, військова розвідка якої протягом кількох років пильно вивчала територію нинішнього Хотинського району. Адже одержавши Галичину, Австрія перенесла свій східний кордон на Збруч, який впадає у Дністер неподалік від Хотина. Віденським політикам кортіло приєднати до Габсбургських володінь стратегічно вигідну Хотинську височину, щоб таким чином прикрити з флангу не лише Галичину, але й Буковину, яку вони планували включити до складу Австрії.

Картографи австрійського генерального штабу на чолі з капітаном фон Мігом зняли детальну топографічну мапу території, розташованої між Хотиною і Снятином. На цій мапі остаточно завершений навесні 1774 року Хотинська височина позначена великими літерами «BUKOWINA» [1, с.124].

Отож, за згодою головнокомандуючого росіян – Румянцева, якого австрійці підкупили, їх військо у вересні 1774 року окупувало «...Чернівцький, Сучавський і північну частину Хотинського, а саме села Онут, Баламутівка, Ржавинці, Колінківці, Перебиківці, Рухотин, Рашків, Гордівці і Пригородок». Турки повернувшись до Хотина не наважились витіснити царські підрозділи з території нахіє.

Під час австрійсько-турецьких переговорів у Стамбулі навесні 1775 року представники Австрії наполягали на тому, щоб провести кордон по лінії Пригородок – Чорнівка.

Лише 2 липня 1776 року було підписано Баламутівську конвенцію, згідно з якою цісарське військо вийшло за межі Хотинщини. Кордон